

RUSKE INTERPRETACIJE

Posebnu sliku daju interpretacije Križanića u ruskoj znanosti od 19. stoljeća nadalje. Kada je otkriven u Rusiji, doživljavalo ga se ili kao izričito *svojega*, odnosno *ruskoga*, ili kao *njihovoga*, odnosno *vatikanskog agenta*, da bi ga se od kraja 20. stoljeća iskorištavalo u ideološke svrhe, kao glasnogovornika prepорода Ruskog Carstva i slično.⁵ Ruski slavenofili koji su ga »otkrili«, interpretirali su ga prema uvjerenjima ruske društvene misli prve polovice 19. stoljeća. Prisvajajući hrvatskoga pisca kao »prethodnika« svojih uvjerenja, u njemu su vidjeli potvrdu svojih stavova, posebice u poimanju narodnosti, »sabornosti ruskoga društva«. Naglašavajući osebnost ruske pučke svijesti, glorificirali su pučku religioznost, odanost patrijarhalno-društvenim temeljima. Slavenstvo se doživljavalo kao slavensko ujedinjenje pod dominacijom ruskoga cara, što je bilo službena teorija »narodnosti« kao jedne od ideoloških dogmi ruskoga carizma. Takvo bi ujedinjenje nužno moralo voditi postupnom rusificiranju Slavena, obveznom prevladavanju ruskoga jezika u kulturi i politici, hegemoniji samodržavne Rusije u slavenskom svijetu. Estetika slavenofila pridonijela je razvoju konzervativnosti u tamošnjoj kulturi te je utjecala na slavenofilstvo kasnijega doba, pojavu tzv. *počvenika* (apologeta nacionalnoga, protivnika zapadnjaštva) te inih predstavnika ruske idealističke misli s kraja 19. i početka 20. stoljeća, koji su na svoj način fetišizirali odanost rodnoj grudi. Ruski panslavisti kasnijega doba svesrdno su podržavali takve ideje te su u Križaniću vidjeli svojega prethodnika.

Pristranost ruskih slavenofila i panslavista u interpretaciji Križanića znatno je pridonijela širenju krajnje proturječnih procjena njegova stvaralaštva – već na zapadnoj strani. Neki autori poistovjećivali su ga s idejama njegovih apologeta u Rusiji. Tako je hrvatski intelektualac baroknoga doba, zbog svojih slavenskih ideja, dobio reputaciju glasnogovornika, pa čak i prethodnika ruskoga slavenofilstva. Polazeći od tvrdnji o panslavizmu kao izrazu pretenzija Rusije na druge slavenske zemlje, neki su zapadni povjesničari u Križaniću

⁵ Više o tome: »Juraj Križanić: tumačenja kroz povijest i suvremenost«, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti, Zbornik radova XII, Istodobnost raznodobnog. Tekst i povijesni ritmovi*, Split – Zagreb 2010, str. 76–95.

vidjeli »oca panslavizma«, odnosno »panslavista i slavenofila« u političkom smislu.⁶

Te i slične interpretacije često su nastajale zbog ignoriranja osobitosti doba kojemu je Križanić pripadao. Križanićev slavizam imao je posve druga obilježja od ruskoga slavenofilstva sredine 19. stoljeća i daljnjih razdoblja. Njegov se slavizam često tumačio iskrivljeno, prema ideološkim uvjerenjima. No, bez obzira na sve proturječnosti, on je u ruskome društvu izazvao znanstveni interes, oduševljenje i pohvale poznatih filologa (Aleksej Aleksandrovič Šahmatov), političara (Georgij Valentinovič Plehanov), pjesnika moderne (Velimir Hljebnikov), odnosno mladih rodoljuba (u Moskvi je u 19. stoljeću čak formiran kružok mladih slavista koji su pokušavali objaviti Križanićeva djela). Međutim, bez obzira na oduševljenje, Križanićeva težnja za crkvenim sjedinjenjem, odnosno ujedinjenjem zapadnoga katoličanstva i istočnoga pravoslavlja u jednu općeeuropsku kršćansku uniju i dalje je ostajala kamen spoticanja te je zbunjivala rusku javnost. Taj hrabar potez jednoga katolika ruska društvena misao nikada nije mogla ni shvatiti ni prihvatiti. Upravo je taj stav utjecao na njegovu recepciju u ruskoj znanosti. Uza svu njegovu dobronamjernost prema Moskovskome Carstvu, nije prestajala sumnjati u njega. Jačina nepovjerenja ovisila je o općem duhovnom, odnosno političkom stanju u ruskome društvu. I Križanić i njegovo djelo doživjeli su snažnu ksenofobiju, izraženu osobito u doba njegova neposrednog dolaska, odnosno života u Moskvi. Međutim tako se doživljavanje Križanića protegnulo i na ruski odnosno sovjetski ideološki sustav.

Budući da se u ruskom društvu stav prema katoličanstvu, pa i prema ideji sjedinjenja Crkava, nije mijenjao te je uvijek bio izrazito negativan, Križanić sa svojim idejama i dalje ostaje svojevrsni indikator reagiranja na osjetljivu temu razvoja općeeuropskoga dijaloga. Križanićev avangardizam, odnosno zalaganje za europsku kršćansku uniju, izražavao se, među ostalim, upravo u zagovaranju dijaloga između Crkava, što nije gubilo važnost i u narednim stoljećima. Križanić je bio među prvim predstavnicima Zapadne crkve koji su na vlastitoj koži iskusili koliko je teško uspostaviti povjerenje između Istoka i Zapada, odnosno kolika je odbojnost prema katoličanstvu, koje se doživljavalo kao posezanje za ruskim nacionalnim identitetom, odnosno za prostorima koje je Rusija držala pod kontrolom ili smatrala svojim vlasništvom (Ukrajina, Bjelorusija). Ruski su slavenofili, ma koliko se oduševljavali Križanićem, odbacivali njegovo crkveno unijatstvo. Ni slavenofil Bessonov ni ideolog ruske državne historiografije 19. stoljeća Nikolaj Fjodorovič Pogodin nisu mogli odoljeti sumnjama glede motiva dolaska toga katolika u Moskvu te su razlog nepovjerenja vidjeli u njegovu latinitetu. Njima i sličnima Križanić je bio i ostao »tajno prispjeli agent papinske Kongregacije za propagandu vjere«, kako

⁶ Paulin-Gérard Scolardi, *Au service de Rome et de Moscou au XVIIe siècle*, Paris 1947; Michael Petrovich, »Juraj Križanić: a precursor of Pan-Slavism«, u: »American Slavic and East European Review«, vol. 6, 1947, str. 75–100.

ga je u jednom od razdoblja ruske ideologije nazvala tadašnja povijest. Ruski i njima srodni istraživači, srodni u pozitivnim procjenama Križanićeva stava prema Rusiji kao središtu slavenstva, nisu mogli shvatiti razloge njegova inzistiranja na crkvenom zbližavanju. Zato su Jevgenij Šmurlo, a i drugi autori 20. stoljeća, nastavljali tradiciju sumnjičenja te su Križanićeve težnje tumačili kao zamisao »okupljanja svih Slavena pred jednim oltarom – katoličkim«. Njegovo zalaganje za crkveni dijalog doživljavalo se ne kao utopija, nego kao sredstvo za postizanje krajnjega cilja – podređenost Slavena papinskoj stolici.⁷

Svojevrsna kulminacija optuživanja i nepovjerenja prema Križaniću u ruskoj znanosti bilo je razdoblje ideološke napetosti u doba Hladnoga rata, kada je ruska ksenofobija u obliku tzv. ideološke borbe dosegla vrhunac, pa je i Križanić, ni kriv ni dužan, dospio u središte optužbi zbog »zapadnih intriga protiv Sovjetske Rusije«. U jednoj od publikacija iz 1953. dobio je sljedeće etikete: »odani sluga reakcionarnog papinstva«, »predstavnik intriga Vatikana u Rusiji«, »agent papinske stolice koji je cijeli svoj život posvetio ideji pounijačenja Rusije« itd. U duhu tadašnje ruske političke propagande te ozračja nakon 1948. nazivan je: »lažljivim prevrtljivim jezuitom«, »mračnjakom«, »izravnim antipodom Petra Velikog«, »natražnjakom i neprijateljem Rusije«, »konspirativnim izdajicom koji je radio u korist Kongregacije s namjerom pokoravanja Rusije Rimu« itd.⁸ Naravno, sve je to pripadalo određenom razdoblju i stilu, ali je bilo indikativno kao stilski izraz jednakog stava prema stalnoj temi. Međutim kasnije s političkim promjenama dolazi i do težnje da Križanić dobije objektivnu ocjenu te je 1956. u ruskoj znanosti započela diskusija u kojoj je povjesničar Lev Nikitovič Puškarev odlučno odbacio tvrdnje o Križaniću kao »agentu Rima«. No uza sve promjene, problem stava prema crkvenoj uniji u ruskoj, odnosno sovjetskoj kritici nije nailazio na razumijevanje. Ta se tema obzirno zaobilazila, kao što je učinio i Lev Nikitovič Puškarev u kasnije objavljenoj monografiji o Križaniću.⁹ Autor se vratio težnji za objektivnim pristupom hrvatskom piscu, kakav je u sovjetskoj historiografiji 1946. dao povjesničar ukrajinskoga podrijetla Boris Dmitrijevič Dacjuk.¹⁰ Međutim Dacjukova se knjiga, kao prva monografija u sovjetskoj znanosti posvećena Križaniću, vrlo brzo, zbog ideoloških okolnosti nakon 1948, stala prešućivati, a pojavili su se ideološko optuživanje i negiranje Križanića.

Zanimljiva je činjenica da je došlo do svojevrsnog aktualiziranja Jurja Križanića u suvremenom ruskom društvu. Znakovita su ponovna objavljiva-

⁷ Jevgenij Francevič Šmurlo, *Jurij Križanić. Panslavista o missionario?*, Roma 1926.

⁸ Pjotr Pavlovič Jepifanov, »Proiski Vatikana v Rossii i Jurij Križanić«, u: »Voprosy istorii«, br. 10, 1953, str. 18–36.

⁹ Lev Nikitovič Puškarev, »Ob ocenke dejateljnosti Jurija Križanića«, »Voprosy istorii«, br. 1, 1957; Isti, *Jurij Križanić. Očerki žizni i tvorčestva*, Moskva 1984.

¹⁰ Boris Dmitrijevič Dacjuk, *Jurij Križanić*, Moskva 1946.

nja njegova najvažnijeg djela posvećenoga Moskovskome Carstvu – *Politike*.¹¹ Glavna motivacija tog »povratka« u suvremenu Rusiju izrazito je dobronamjeren stav autora prema zemlji kojoj je još u 17. stoljeću želio blagostanje. Križanićeve želje da se obnovi Moskovsko Carstvo, koje je vidio u krugu tadašnjih europskih država, donekle su se podudarale s težnjama i idealima ruskoga društva.¹² U težnji prema obnavljanju državne moći aktualiziraju se povijesne analogije. Jedna se vidi u prijelaznom razdoblju od 17. do 18. stoljeća, od cara Alekseja I. Mihajloviča do Petra I. Križanić i njegova djela odjednom su postala aktualna, *Politika* se ponovno objavljuje, posvećuju mu se simpoziji. Hrvatskoga se pisca, uz neprekidne sumnje u razlog njegova dolaska u Moskvu, interpretiralo prema potrebama vremena. Tvrđilo se da »mnoge njegove misli, prenapredne u doba vladanja Alekseja Mihajloviča, mogu biti suvremene«. Neka Križanićeva razmišljanja glede procvata Moskovskoga Carstva nadovezuju se na traganja za povijesnim potporama »preporoda« Rusije. Međutim teško se odreći misli da je neke interpretacije Križanića u toj sredini pratila tradicionalna »zla kob« (njegovo ponovno podređivanje potrebama određenih ideoloških dogmi doba i društva i traganje za potvrdama koje bi odgovarale suvremenom ruskom ideološkom mitu). Svojatali su ga ruski slavenofili, odnosno negirali u duhu *ideološke borbe* partijski kritičari. I dalje je kamen spoticanja bilo njegovo katoličanstvo. Uz pohvale, izražavale su se sumnje glede razloga njegova dolaska, nije se isključivala ni mogućnost da je u njegovoj djelatnosti ipak »postojala tajna papinska misija«. S druge strane, Križanića se prikazivalo kao pristalicu uvjerenja o svjetskoj posebnosti preporođene Rusije, kao onoga koji je predvidio procvat i težio »shvatiti *svjetsku pozvanost* Rusije«, kao misionara. U duhu tih uvjerenja tvrdilo se da je Križanić Rusiju smatrao zemljom samodostatnom, a Zapad (katolički) središtem »Antikristove« snage. Njegova ostavština smatra se potvrdom neophodnosti »da se traži vlastiti put i vjeruje u sretnu zvijezdu Rusije, koju Gospod sigurno neće ostaviti bez milosrđa« itd.¹³

O Križanićevu nacionalnom podrijetlu i njegovim vjerskim opredjeljenjima suvremeni ruski autori imaju različita mišljenja: osim što ga nazivaju Hrvatom, najčešće ga smatraju Srbinom, čiju vjersku pripadnost prikazuju proturječno. Tvrđnje o Križanićevoj odanosti pravoslavlju, odricanju od katoličanstva, zauzimanju za istočnu vjeru i poricanju crkvene unije – čest je u suvremenim ruskim tumačenjima. On je velika novost u odnosu na prethodna stoljeća, kada se o Križaniću-katoliku govorilo oprezno, ne isključujući mogućnost njegove »skrivenne djelatnosti« kao misionara Kongregacije. Suvremena

¹¹ Ponovljena izdanja nastaju u razdobljima političkih promjena u Rusiji: Jurij Križanić, *Politika*, Moskva 1997, Moskva 2003. itd.

¹² Posebno je važan komentar Ju. V. Jakutina o *Politici* objavljen 2003. uz potporu Kluba pravoslavnih poduzetnika pri Moskovskoj patrijaršiji.

¹³ Jurij V. Jakutin, »Vo blago tem, kto pravit«, u: Jurij Križanić, *Politika*, Moskva 2003, str. 13, 16, 24, 27.

ruska tumačenja uglavnom zaobilaze ili niveliraju njegovo katoličanstvo i radije u njemu vide Srbina – sve na temelju Križanićeva dobronamjernog doživljavanja Moskovskoga Carstva u *Politici*. Prema toj percepciji, suvremeni ruski proučavatelji skloniji su u njemu vidjeti Rusa nego tuđinca. Upravo je takva definicija izražena u mnogim publikacijama: Križanića se na mnogo mjesta naziva Rusom. Razlozi su mnogobrojni – od postupna potiskivanja originalnog jezika kojim je pisao u novim izdanjima, odnosno korištenja izdanja u ruskoj prijevodu, do opće tendencije porušavanja svega što bi dolazilo na prostor Rusije i tradicionalno se svojatalo kao »rusko«. Također je važan faktor i opća tendencija stvaranja nacionalne mitologije. Osim što se Križanića nazivalo hrvatsko-ruskim piscem ili osporavalo kao ruskoga pisca, u mnogim ruskim publikacijama nazivalo ga se Rusom. Neki ruski autori, izražavajući spoznaju da je Hrvat, smatraju da ima dovoljno razloga nazvati ga Rusom – na temelju toga kako se identificira u *Politici*, gdje vodeći dijaloge s izmišljenim ruskim sugovornicima govori »naš«, »mi«, »naše«, misleći na probleme moskovskoga cara.

Doživljaj hrvatskoga pisca kao Rusa može se pratiti u mnogobrojnim publikacijama posvećenima širokom rasponu tema, motivacija i razmišljanja o suvremenim problemima ruskog društva. Mnogi se autori njime naime koriste kao izvorom za potvrdu vlastitih razmišljanja, ne obazirući se na njegov nacionalni identitet. U mnogim raspravama – od visokoškolskih i stručnih do laičkih – Križanića se doživljava Rusom, on je u pojmovnik suvremenoga ruskog tumačenja povijesti ušao kao ruski pisac! Priznaje ga se važnim predstavnikom ruske filozofske znanosti koji je »ostavio najznačajniji utjecaj u domaćoj filozofskoj misli i predstavlja završetak ruske srednjovjekovne filozofije«. ¹⁴ U mnogim strukama priznaje ga se prvim ili jednim od prvih: jedan je od utemeljitelja ruske pravne struke te međunarodnog prava; jedan od prvih koji je u Rusiji pisao o problemu naobrazbe kao zadatku države; nezaobilazan je u povijesti ruske politologije, u kojoj je položio kamen temeljac za pojam političke moralnosti; jedan je od značajnijih predstavnika ruske političke misli 17. stoljeća; u povijesti ruske gospodarske misli Križanić je jedan od predstavnika »ruskog merkantilizma«; ¹⁵ važan predstavnik ruske filozofije srednjega vijeka, jedan od teoretičara ruske vojne obrane, uključen u zbornik radova vojnih i državnih djelatnika ¹⁶ itd. Križanića se ne zaobilazi, nego ga se ističe u promoviranju Toboljska, što nije bila karakteristika prethodnih razdoblja ruske literature o njemu. Toboljsk je poznat kao središte političkih progona svih ruskih epoha – od carizma do boljševizma. Ako su carevi ondje držali različite disidente, uključujući i hrvatskoga, zajedno s Ukrajincima svih razdoblja, boljševici su u taj grad otjerali posljednju carsku obitelj prije strijeljanja. Međutim, s obzirom na obnavljanje kulta prošlosti, carizma kao nacionalne

¹⁴ Aleksej V. Malinov, *Filosofija istorii v Rossii XVIII veka*, Sankt Peterburg 2003.

¹⁵ Galina Aleksandrovna Šmarlovskaja i drugi, *Istorija ekonomičeskikh učeniij*, Minsk 2001.

¹⁶ *Gosudarstvennaja oborona Rossii. Imperativy russkoj vojennoj klasiki*, Moskva 2002.

vrijednosti, suvremeni Toboljsk afirmira svoje progonjene, uključujući i Križanića. Znakovito je da je u Toboljsku 2005. postavljena spomen-ploča na zgradi gdje je, kako se smatra, bila izba u kojoj je boravio Križanić. Znakovit je i stav prema tom događaju – nije navedeno da ondje nije bio svojom voljom, nego kao prognanik.¹⁷ To upućuje na zaključak da je Križanić zanimljiv više kao sudionik stvaranja mitske vizije o prošlosti, nego kao objektivan procjenitelj stvarnosti. Objavljena je knjiga *Toboljskaja epoha Jurja Križanića*,¹⁸ koja još jednom potvrđuje njegovo iznimno značenje u Rusiji, sve do Sibira. Spominje se u raspravama o povijesti Sibira, jer je autor knjige o Sibiru. Citiraju ga u istraživanjima prirodnih bogatstava Sibira, posebice rudarstva, te različitih grana obrta vezanih za sibirske izvore. Tu je i povijest sibirskoga progonstva, gdje je Križanić naveden kao prvi hrvatski i jedan od prvih inozemnih prognanika; on je svjedok i zato ga se citira u istraživanjima o povijesti alkoholizma u Rusiji kao i u istraživanjima različitih moralnih osobina ruskoga društva toga doba. Pri afirmiranju Slavena koji su sudjelovali u osvajanju Sibira spominje se i Križanić, doduše kao Srbin, iako Srba ondje nije bilo. U drugim napisima o Sibiru naziva ga se »inozemcem slavnog imena«, priznaje se da je Hrvat, ali se kaže da je rođen u Bosni. Dakle maglovita predodžba o njegovoj djelatnosti, s težnjom da se u njemu vidi pravoslavca, prati ga i u suvremenim proučavanjima Sibira.

Križanićevo ime i djelo ne zaobilazi ni ruska književnost: pojavljuje se kao lik stvaralačke imaginacije ruskih pisaca sovjetskoga doba. Motivacije su različite, ali najčešće služi za potvrđivanje određenih ideoloških uvjerenja pisaca ili kao svjedok epohe. Godine 1954. Jurij German razvio je ideološki aktualnu temu otpora prema Zapadu i pronašao u Križaniću potvrde za takav stav;¹⁹ Aleksandar Isajevič Solženjicin citira njegova opažanja o Rusiji u djelu *Arhipelag Gulag* (1973–1975). Križanića kao prognanika spominju i drugi ruski autori – pisci, publicisti, znanstvenici.

Spomenuti primjeri upućuju na izrazitu i možda dominantnu motivaciju – Križanićevo uključivanje u suvremeni ruski kulturno-politički proces. To je, u prvome redu, osmišljavanje Rusije koja ima poseban status, osebujnu ideologiju, koja se razlikuje od zapadnih modela mentaliteta, načina života itd. U tom kontekstu iznimna se važnost pridaje Križanićevu neologizmu *čužebesije* koji znači: »opsjednutost đavlom«, ali i »preferiranje tuđega«, odnosno »zanemarivanje svojega, nacionalnog«. Križanić je taj pojam, tu predodžbu, donio iz domovine, koju je posebno osuđivao zbog zaokupljenosti tuđim riječima i negativnog stava prema nacionalnim jezičnim vrednotama. Poslije je taj pojam prenio i na druge osobine Slavena, naglašavajući nužnost čuvanja vlastitih nacionalnih vrednota. Posebice je osporavao ukrajinskog jezikoslovca Smotrickog zbog posuđivanja lingvističke terminologije iz grčkog jezika. Međutim

¹⁷ Na takav sadržaj uputio nas je Ivan Golub.

¹⁸ Evgenij M. Akulič i dr., *Toboljskaja epoha Jurija Križanića*, Tjumen' 2006.

¹⁹ Jurij German, *Rossija molodaja. Istoričeskij roman*, knj. 1, Leningrad 1954.

nije uvijek bio dosljedan u svojim uvjerenjima o nacionalnoj izvornosti, često je osporavao ono što je bilo osebujno, npr. u jeziku Ukrajinaca ili Bjelorusa. Bolno je doživljavao zaostajanje u nekim oblastima slavenskih kultura, kod nekih slavenskih naroda, ponajprije u Moskovskome Carstvu. Njegov je ideal bilo uzdizanje, uključivanje carstva u opću europsku zajednicu, nikako ograđivanje od Zapadne odnosno katoličke Europe, kojoj je pripadao.

U suvremenoj ruskoj literaturi o Križaniću ipak je prevagnulo poimanje Križanićeve *čužebesija* kao određene doktrine, nužnog antizapadnjaštva, što je bila jedna od najvećih Križanićevih zasluga. Ta ideja odgovarala je i sovjetskoj ideologiji iz doba Hladnoga rata, čime se služi i Jurij German navodeći riječi »mužika, Srbina« Križanića, koji upućuje na *čužebesije* kao izvor svih zala u ruskome društvu. U suvremenim je napisima Križanićevo *čužebesije* omiljeno i gotovo nezaobilazno kod onih koji izražavaju nužnost distanciranja ruskoga društva od »njemu tuđega«, zapadnoga. Hrvatski je pisac uvelike uključen u taj suvremeni ruski mitologem te ga se citira u mnogobrojnim napisima, o tumačenju povijesti, osmišljavanju suvremenosti, različitim izrazima društvenog morala. Između ostalog, epoha cara Petra I., koji se otvarao Zapadu, ili nastanak boljševizma, tumače se kao posljedica zavjere Zapada protiv Rusko-ga Carstva, pri čemu se poziva na Križanića kao onoga koji je već u 17. stoljeću upozoravao na to zlo.

Osim što se Križanića smatra teoretičarem preporoda Rusije, posebice ga se iskorištava u obnovi glorificiranja Rusije kao središta slavenstva i naglašavanju nužnosti ujedinjenja svih Slavena uz rusko vodstvo. Križanić je omiljena figura, citirana u mnogobrojnim napisima. Taj mitologem nije nov, izgleda kao anakronizam, ali u ruskoj sredini ne jenjava. Bez ikakvih analiza vraćaju se definicije Križanića iz prošlih stoljeća – utemeljitelj panslavizma, zagovornik posebnosti Rusije u odnosu na zapadno društvo itd. Varira se tvrdnja o nužnosti i neminovnosti slavenskog ujedinjenja i liderstva Moskve. Tome su posvećeni simpoziji, o tome su napisane rasprave, govori se o Rusiji kao patniku, obnovi vjere u misionarsku ulogu Rusije kao spasitelja slavenstva, čovječanstva u budućnosti itd.²⁰ Sastavni dio te konstrukcije je naglasak na pravoslavlju kao nečem višem u odnosu na zapadnu civilizaciju. Ne manje značenje pridaje se ruskom jeziku kao »osnovici« slavenskih jezika, tako da neki slavisti Križanićev jezik nazivaju *drevnjeruskim* (staroruskim). Uporaba takva naziva izazvana je ne samo pokušajima da se dade definicija piščeve sinteze jezičnih elementa već i željom da se naglasi važnost ruskoga kao izvornog jezika svih Slavena.²¹

Navedena tumačenja upućuju na zaključak da je hrvatski barokni pisac, zahvaljujući svojoj erudiciji, bogatstvu spoznaja i originalnosti mišljenja, i

²⁰ Oleg Anatoljevič Platonov (ur.), *Svjataja Rus'. Enciklopedičeskij slovar' ruskoj civilizaciji*, Moskva 2003.

²¹ O tome: Jevgenij Paščenko, »Najnovije rusko izdanje djela Jurja Križanića«, »Nova Croatica«, br. 2, Zagreb 2008, str. 217–224.

danas aktualan u Rusiji. Na početku 21. stoljeća može biti koristan i suvremenim sljedbenicima ruskih slavenofila iz 19. stoljeća, odnosno panslavista s početka 20. stoljeća, kao i njihovim oponentima – zapadnjacima. Suvremeni proučavatelji u svojim konfrontiranjima različito ponavljaju poznata tumačenja iz prošlih stoljeća. U te mitologeme ubrajaju se već poznate konstrukcije: apologija slavenstva, tj. prije svega Rusije kao nečega iznimnog u odnosu na zapadno društvo, predodžba Rusije kao središta svih Slavena, ruskog jezika kao osnovice jezika Slavena koji se nužno moraju ujediniti oko Rusije dok ona mora izvršiti svoju misionarsku ulogu glede Slavena, čovječanstva itd. Sve se to povezuje s Križanićem kojega se uglavnom posvuda i većinom tumači kao glasnogovornika, prethodnika ili začetnika panslavizma, glorifikatora moskovskoga cara, ruskoga carizma itd.

Slični ili isti mitologemi poznati su iz prošlosti, oni ne donose ništa novo osim nekih posve neočekivanih tumačenja Križanića kao pobornika pravoslavlja ili protivnika unijatstva. Takva i druga »otkrića«, veličanje Križanića kao »mislioca«, »filozofa« kojeg neki autori postavljaju čak u isti red s Ćirilom i Metodom i slično, ne pridonose spoznaji o Križaniću. Nažalost, više je razloga za tvrdnju da je suvremeno rusko poimanje često daleko od razine znanosti u proučavanju Križanića u 20. stoljeću (Boris Dmitrijevič Dacjuk, Leonid Arkađijevič Goljdenberg, Vladimir Vladimirovič Zelenjin, Lev Nikitovič Puškarev i dr.). Međutim fenomen Križanićeve popularnosti u Rusiji sam je po sebi indikativan ako se gleda iz vremenske perspektive. Hrvatski barokni pisac, koji se oblikovao u 17. stoljeću, postaje tražen, priznat, citiran i potreban suvremenome društvu. Glavni je razlog ponajprije u općem stanju društva koje proživljava različite načine formiranja nacionalnog identiteta i stvaranja nacionalne mitologije. U tome se posebice aktualizira prošlost. Križanić nastupa kao svojevrsni indikator različitih traganja u tome društvu. Opsjednutost Križanićem odražava sklonost prema mitologiziranom mišljenju, zaokupljenost mitom umjesto realnoga pogleda na stvarnost, što se može tumačiti i kao određeni izraz tendencioznosti predstavnika takvoga mišljenja. Križanić je čovjek svoje doba, on pripada 17. stoljeću, i teško je vjerovati da može biti koristan u oživljavanju mitologema koji djeluju kao anakronizam. Činjenica da je u jednakoj mjeri široko zastupljen u različitim strukturama ruskoga društva – od znanstvenih do laičkih – odražava opće stanje zaokupljenosti nacionalnom mitologijom.

Takve su tvrdnje daleko od realnosti, jer je pisac vidio Moskovsko Carstvo kao ravnopravnog partnera Zapadu, a ne kao spasitelja svijeta, kako bi to htjeli njegovi suvremeni tumači. Taj segment iz stavova suvremene ruske kritičke misli prema Križanićevu naslijeđu tek fragmentarno upućuje na paradokse koji i nadalje nastaju u društvu kojemu je posvetio svoje ideje. Međutim bez obzira na sve kontradikcije u procjenama, Juraj Križanić je stekao veliko priznanje i veliko razumijevanje u svjetskoj znanosti, što potvrđuje opsežna literatura koja je već prije tridesetak godina, kada se obilježavala tristota obljetni-

ca njegove smrti, brojila gotovo osamsto publikacija.²² Već je tada zaključeno da je neophodno izdati njegova sabrana djela te stvoriti sveobuhvatnu sintezu o njegovu životu, djelima i mislima.²³ Nisu zaboravljene tvrdnje da je genijalnošću poniranja u bit stvarnosti i anticipiranjem budućih događanja uvelike nadmašio svoje vrijeme i da se tek danas otkrivaju sva bogatstva i dimenzije njegova stvaralaštva.²⁴

U vezi s navedenim ponovno se aktualizira značaj nacionalne hrvatske povijesti književnosti. Hrvatska križanićologija stvorila je bogat fundus – od Ivana Kukuljevića Sakcinskog, koji je prvi definirao Križanića kao pisca, do Ivana Goluba, vodeće osobe u suvremenome proučavanju života i stvaralaštva Jurja Križanića. Golub je, proučavajući Križanića tijekom čitavog svog istraživačkog života, svojim opusom stvorio svojevrsan monumentalni spomenik Križaniću, predočio je svu širinu njegova rada, naslikao vrlo dojmljivu figuru, dao intiman portret hrvatskoga pisca. Križanićevo lice rekonstruirano u Golubovoj pjesničkoj viziji postalo je blisko i prepoznatljivo. Posebno je važna za križanićologiju velika građa koju je Ivan Golub objavio tijekom istraživanja malo poznatih izvora. Prema međunarodnom priznanju istraživačka je djelatnost Ivana Goluba značajan zaokret u proučavanju Jurja Križanića.²⁵

²² Eugen Pusić (ur.), *Znanstveni skup u povodu tristote obljetnice smrti Jurja Križanića*, Zagreb 1985, str. 144.

²³ *Juraj Križanić: sabrana građa. O 300. obljetnici smrti (1683–1983)*, Zagreb 1983, str. V.

²⁴ *Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 1, Zagreb 1986, str. V.

²⁵ *Homo imago et amicus Dei. Miscellanea in honorem Ioannis Golub*, Romae 1991, str. 710.